

БІОЕТИКА ТА ЕКОЛОГІЧНА ЕТИКА

Ю.К. Дупленко

Реалії сьогодення свідчать про те, що на зміну інформаційному суспільству приходить суспільство, засноване на знаннях, яке вимагає від науки конкретних результатів, конче необхідних для виживання та забезпечення подальшого прогресу. Нині це – умови проживання, тобто оточуюче середовище, а також збереження життєздатності індивідуума, що, в свою чергу, визначає необхідність знання про норми ставлення суспільства до середовища проживання, зокрема, до всього живого та до людського організму, як одного з елементів цього живого. Так виникла біоетика, тобто біоетичний образ мислення та біоетичний спосіб дії. Це диктувалося потенціалом так званого «загрозливого знання», як стверджував В. Р. Поттер [1], творець поняття «біоетика», оскільки це знання, на його думку, накопичується швидше, ніж мудрість, необхідна для керування ним.

Поняття біоетики з моменту його введення до наукового обігу (60-70-і рр. ХХ ст.) включало такі різновиди або прояви біоетичного знання, як екологічна та медична етика. Проте у другій чверті ХХ ст. вже була окреслена сфера екологічної етики у «благоговінні перед життям» – концепції, сформульованої А. Швейцером, який також використовував термін «біологічна етика», маючи на увазі біологічний утилітаризм. А медична етика та лікарська деонтологія існували вже з часів Гіппократа.

Нині визнається, що біоетичний світогляд складає характерну рису сучасної природничонаукової парадигми. Біоетика, або етика життя, визначає, які дії стосовно живого є припустимими з моральної точки зору, а які – ні. Інакше кажучи, біоетика передбачає органічну інтеграцію сучасних досягнень біології і медицини з засадами моралі. Сучасне розуміння біоетики, обумовлене досягненнями молекулярної біології, генетики, генної інженерії та біотехнології, вміщує низку вузлових проблем. Основні з них: визначення критеріїв настання смерті, евтаназія, проблеми трансплантації органів і тканин, екстракорпоральне запліднення, використання ембріональних тканин для лікування, останнім часом – лікування стовбуровими клітинами, генна терапія, зміна статі, трансгенна модифікація рослинних і тваринних організмів, клонування тварин і людини, а також клінічні випробування нових лікувальних засобів, психотехнологічні дослідження і деякі інші ключові питання біомедицини.

Доцільно нагадати твердження В. А. Кордюма [2], сформульоване ним у 2001 р.: нині, коли біосферні контрольні механізми в людській цивілізації вже не працюють, а нові –

ноосферні – ще остаточно не сформовані, біотичні принципи повинні відігравати роль першого (але тільки першого!) контрольного механізму, який має забезпечити перехідний період від Біосфери (з якої людини вже вийшла) до Ноосфери (в яку вона вже увійшла, не усвідомивши цього). І в цьому полягає призначення біоетики.

Найдавнішим відображенням у давній літературі пошуків оптимальних взаємовідношень з природою можна вважати біблійний опис десяти кар Господніх, насланих на землю Єгипетську за порушення етичних норм. Це можна розглядати як своєрідну трактовку давніх екологічних криз. Проблема взаємовідносин у системі «людина – середовище існування» обговорювалася в епоху античності: це ідеї Гіппократа щодо залежності людини від природного оточення. В подальшому виникають концепції Ж.-Ж. Руссо, І. Г. Гердера та Ш. Монтеск'є відносно єдності між процесами становлення людини як соціального феномену та формування його ставлення до свого оточення. Ці дослідники не заперечували та навіть підкреслювали наступність своїх ідей з гіппократовими. Що ж до сучасної історії цієї проблематики, то її слід пов'язувати, перш за все, з працями Ч. Дарвіна, які заклали науковий фундамент екоцентризму. Запропонувавши теорію біологічної еволюції і теорію походження людини, Дарвін об'єднав світ природи і світ людини, які до того були відділені один від одного [3]. Ідея еволюції дозволила вважати, що кожна істота на планеті має право на життя, принаймні на боротьбу за існування.

З моменту публікації вчення Дарвіна принцип еволюції став методологічною основою концепції багатьох вчених і мислителів. Під впливом Дарвіна «російські космісти» розвивають, починаючи з М. Федорова, ідеї творчої еволюції. Етика космізму – це певний етап більш давнього пошуку оптимізації відношення людини до свого середовища, пошуку, що пройшов шлях від дохристиянських, буддистських, християнських, ісламістських традицій до медико-астрологічних уявлень і потім до наукових концепцій К. Цюлковського, М. Холодного, О. Чижевського. На цьому шляху ми зустрічаємося також з стикою «Розы мира» Д. Андреева. І, нарешті, ідея еволюції призводить до виникнення вчення про ноосферу – це В. І. Вернадський та П. Тейяр де Шарден. Об'єднавши традицію Ч. Дарвіна і власне екологічні підходи, американський біолог О. Леопольд ініціює екологічну етику як напрямок, а В. Р. Поттер обґрунтовує біоетичні принципи.

РЕЗЮМЕ

Рассматриваются особенности возникновения и развития биоэтических понятий и социальный аспект отношения к ним сегодня. Приводятся точки зрения ученых разных стран на комплекс проблем, связанных с биомедициной и генной инженерией. Анализируются аспекты взаимоотношений в системе «человек – среда обитания», этики космизма, экологической этики. Акцентируется на значимости биоэтического образа мышления для нынешнего этапа цивилизации.

SUMMARY

Particularity of Bioethics ideas origin, evolution and social aspect of modern society attitude to them are considered. The opinions of scientists from various countries concerning problems related to biomedicine and genetic engineering are cited. The aspects of interrelation in system «human – biotope», cosmism ethics, environmental ethics are analyzed. It is emphasized the importance of bioethics mode of thought for the present civilization.

1. *Поттер В.Р.* Биоэтика: мост в будущее /Пер. с англ. под ред. С.В.Вековшиной, В.Л.Кулиниченко, 2002.
2. *Кордюм В.А.* Биоэтика – ее прошлое, настоящее и будущее // Перший національний конгрес з біоетики: Тези доповідей. - К., 2001. - С. 7.
3. *Марушевський Г.Б.* Етика збалансованого розвитку, 2008.